

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Інна Євгенівна Бессонова,
заступник директора з навчальної роботи
Дніпропетровського обласного медичного
лицею-інтернату «Дніпро»
м. Дніпропетровськ, Україна

Вікторія Валеріївна Зюзь,
практичний психолог
Дніпропетровського обласного медичного
лицею-інтернату «Дніпро»
м. Дніпропетровськ, Україна

УДК 37.01.3:00.32

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В МЕДИЧНОМУ ЛІЦЕЇ «ДНІПРО»

Автори статті делают попытку обзорного анализа мотивационного обеспечения учебно-воспитательного процесса в медицинском лицее, рассматривают педагогические подходы к формированию внутренней мотивации обучения одаренных учеников.

Ключевые слова: *мотивационная сфера личности, внутренние и внешние мотивы обучения, саморазвитие, самосовершенствование.*

The authors of this article make an attempt to review the motivational support of educational process in medical Lyceum, considering pedagogical approaches to the formation of intrinsic motivation in the learning of gifted students.

Key words: *motivational sphere of personality, internal and external motives for learning, self-development, self-improvement.*

Дніпропетровський обласний медичний лицей-інтернат «Дніпро» – єдиний в області медичний лицей для профільного поглибленого навчання, відібраних за конкурсом обдарованих учнів з міст і сіл області.

Медичний лицей працює в системі безперервної профільної освіти медичної академії та має статус спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим навчанням обдарованих дітей в галузі природничих наук. Також лицей здійснює ліцензовану професійну підготовку учнів за спеціальністю «Молодша медична сестра з догляду за хворими».

За незалежним рейтингом журналу «ТІМО», у 2014 р. медичний лицей-інтернат «Дніпро» посів 10-те місце серед ста кращих навчальних закладів України. У 2014 р. лицей закінчили 7 200-бальників з хімії та

біології (профільних для лицей предметів). Безперечно, в лицей навчаються відібрані обдаровані діти з високим рівнем розвитку розумових здібностей. Але фактор мотивації для успішного навчання є сильнішим, ніж фактор інтелекту. Усвідомлення високої значущості мотивації для успішного навчання сприяло виокремленню принципу мотиваційного забезпечення навчально-виховного процесу [13].

Навчання для обдарованих учнів Дніпропетровського медичного лицей-інтернату «Дніпро» має набути особистісного життєвого сенсу, що поєднує розум, почуття і волю та виявляється у спрямуванні творчої пізнавальної активності на життєве самовизначення, оволодіння першою професією «Молодша медична сестра з догляду за хворими» і розвиток

індивідуальних потенційних можливостей. Характер мотивації навчання й особливості особистості є показниками якості навчання.

Як і будь-яку іншу діяльність, навчальну діяльність спонукають мотиви. У психології під поняттям «мотив» прийнято розуміти матеріальний предмет або його ідеальний образ, що спонукає і спрямовує діяльність [11]. Окрім функцій спонукання і спрямування, мотив відіграє ще й смислоутворюючу функцію: він дозволяє суб'єкту усвідомити, заради чого виконується діяльність. У ліцеї було проведено моніторингове дослідження мотивації навчання учнів та простежено динаміку різних мотивів навчальної діяльності (рис. 1, 2).

Як видно з діаграм, спостерігається стабільне зростання показників мотивів досягнення, саморозвитку та пізнавального мотиву, а значущість соціально-нормативного та зовнішнього мотивів поступово зменшується. Отримані дані свідчать про зростання внутрішньої мотивації навчання. Внутрішня мотивація пов'язана з більш високим рівнем когнітивної гнучкості, креативності, зростанням самоповаги, переважанням позитивних емоцій, інтересу, задоволення від роботи. У навчальній діяльності внутрішня мотивація корелює з кращим запам'ятовуванням матеріалу, високим рівнем засвоєння, наданням переваги розв'язанню оптимально важких завдань [9].

Результати дослідження А. О. Реана засвідчують, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного чинника за умови недостатньо

високого рівня розвитку спеціальних здібностей або прогалин у необхідних знаннях, уміннях та навичках учня. Проте жоден високий рівень інтелектуальних здібностей учня не може компенсувати низьку його мотивацію учіння і не забезпечує успіху в навчальній діяльності [9].

Розуміння важливої ролі мотивації навчальної діяльності відтворено у принципі мотиваційного забезпечення навчального процесу (О. С. Гребенюк, А. К. Маркова) [9]. Психологи висловлюють думку про необхідність цілеспрямованого формування позитивної мотивації навчальної діяльності учнів, а також наголошують на складності управління цим процесом.

Педагогічний склад медичного ліцею-інтернату «Дніпро» визначив і окреслив принципи та психолого-педагогічні умови забезпечення мотивації навчання старшокласників ліцею. Вчителі використовують різні підходи, спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню їх навчальною інформацією.

У ліцеї запроваджено рейтингову систему оцінювання знань, що сприяє створенню конкурентного середовища, вносить елементи змагання, актуалізує бажання проявити себе. Порівняння власних навчальних досягнень з результатами інших дітей спонукає до більш активної діяльності, самовдосконалення.

Учням пропонується взяти участь у предметних олімпіадах, всеукраїнських іграх-конкурсах («Геліантус», «Левеня», «Кенгуру», «Соняшник»). Посідаючи

Рис. 1. Аналіз динаміки внутрішньої мотивації ліцеїстів упродовж трьох років навчання в ліцеї

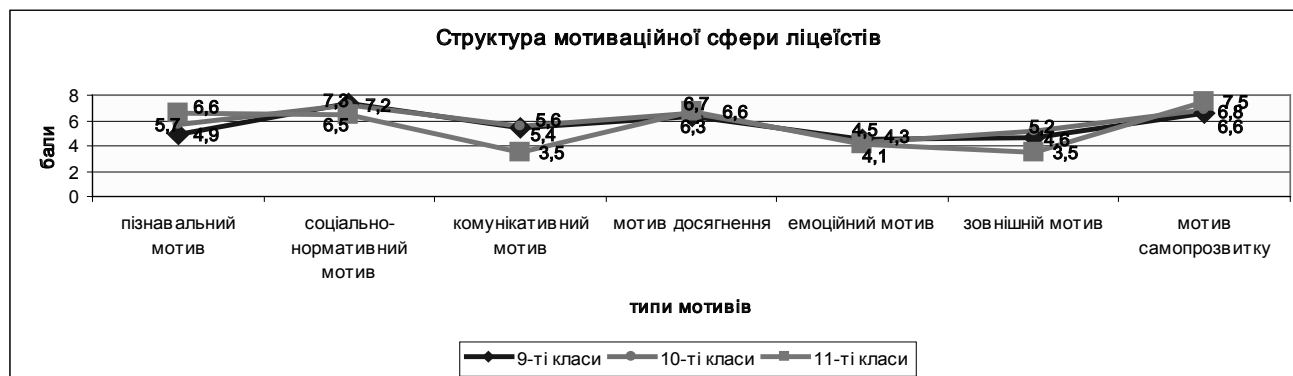

Рис. 2. Аналіз динаміки різних видів мотивів навчання ліцеїстів упродовж трьох років навчання в ліцеї

призові місця, ліцеїсти зміцнюють впевненість у власних силах, у них пробуджується почуття гідності, бажання вчитися. Імена переможців олімпіад і конкурсів оприлюднюються на дошці об'яв з привітаннями, таким чином реалізується педагогічний метод створення відчуття успіху в навчанні [2].

Окрім того, наприкінці навчального року відбувається заохочення найкращих учнів у різних номінаціях благодійними фондами (особистою премією члена-кореспондента НАН та АМН України Людмили Василівни Новицької-Усенко, премією Дніпропетровського міського благодійного Фонду пошуку і підтримки талановитої молоді, премією благодійного фонду «Інвестиції в майбутнє»).

Беручи участь у науково-дослідницькій діяльності в Малій академії наук України, працюючи під керівництвом досвідчених науковців, ліцеїсти розширюють власні пізнавальні горизонти, залучаються до світу науки, що спонукає їх до більш кропіткої та відповідальної навчальної діяльності.

Особливу увагу педагогічний колектив ліцею приділяє роботі з батьками учнів з метою підвищення мотивації до навчання та поступового розвитку навичок самоконтролю, саморозвитку і самовдосконалення. Не можна применшувати ролі деяких «зовнішніх» мотивів навчання ліцеїстів, штучно протиставляти пізнавальну та соціальну мотивацію, адже це збіднює реальне мотиваційно-сміслову забарвлення навчальної діяльності. Соціальні мотиви – генетично первинні, виконують смислоутворювальну функцію в навчальній діяльності, тому їхній розвиток є важливою умовою успішності учня. Батькам учнів, які продемонстрували упродовж навчального року високу успішність, вручаються грамоти, подяки, оголошуються їхні прізвища на святі «Останнього дзвоника».

Окрема увага приділяється невстигаючим учням. Адміністрація запрошує батьків таких учнів бути присутніми на навчальних заняттях, спостерігати за роботою своїх дітей; батьки беруть перед адміністрацією ліцею на поруки учнів, які не встигають у навчанні. Це створює умови сімейної відповідальності за якість навчання, виконання домашніх завдань, пробуджує у дітей бажання виправдати сподівання батьків, окрім того, посилюється зовнішній контроль батьків за успішністю, поки у дітей не сформується самоконтроль, вольова саморегуляція, власні пізнавальні мотиви, мотиви досягнення і саморозвитку.

Беручи участь у брейн-рингах з профільних предметів (хімія, фізика, біологія), команди учнів змагаються в ерудованості, обізнаності не лише з програми навчального предмету, а й з інших сфер життя. Команда-переможець отримує пам'ятний кубок, що передається з року в рік. Окрім того, медичний ліцей-інтернат «Дніпро» є ініціатором проведення на власній базі брейн-рингів не лише серед учнів медичного ліцею, але й ліцеїв міста Дніпропетровська. Так, у 2013–2014 рр. відбувалися правові брейн-ринги серед ліцеїв міста, які було висвітлено учнями в загальноліцейській газеті «Ахіллесова п'ята» та на сайті ліцею. Серед успішних

дітей, які добре навчаються з гуманітарних дисциплін, створено редколегію, якій надано честь висвітлювати знаменні дати та видатні події в житті ліцею.

З метою заохочення кращі учні беруть участь у хімічних та біологічних турнірах, літніх хіміко-біологічних школах (міжнародного, всеукраїнського та обласного рівнів) тощо. Зокрема, на 2014 р. на базі Дніпропетровського обласного медичного ліцею-інтернату «Дніпро» заплановано проведення XXII Всеукраїнського турніру юних хіміків, в якому можуть взяти участь успішні учні. Окрім того, на базі медичного ліцею «Дніпро» вчетверте проводилась літня хіміко-біологічна школа, в якій ліцеїсти змогли не лише поглибити знання з профільних предметів, а й цікаво провести канікулярний час, беручи участь в екскурсіях, походах, відвідуючи музеї, виставки тощо.

У рамках літньої хіміко-біологічної школи, а також на початку навчання в ліцеї («Вступі до спеціальності») для ліцеїстів проводяться лекції науковців Дніпропетровської медичної академії (професора, доктора медичних наук, завідувача кафедри медичної біології, фармакогнозії, медичної ботаніки В. І. Гарець і професора, доктора медичних наук, завідувача кафедри фізіології О. Г. Родинського), Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара (професора, доктора біологічних наук І. О. Зайцевої, кандидата біологічних наук, доцента ДНУ імені О. Гончара В. В. Манюка), Дніпропетровського державного аграрного університету тощо. Високий рівень викладацької майстерності, занурення до світу майбутньої професії, поєднання теорії з практичними та лабораторними заняттями роблять виступи науковців незабутніми та мотивують на нові досягнення.

У кожній навчальній кімнаті є класний куточок, в якому відображено життя класу, його досягнення, розподіл обов'язків тощо. Значуща інформація відображається в літописі ліцейського життя і в класних куточках, на сайті ліцею та в газеті «Ахіллесова п'ята».

Окрема почесна місія відводиться для учнів, які виступають з концертом в обласному госпіталі для ветеранів та інвалідів Великої Вітчизняної війни, надають благодійну допомогу військовослужбовцям у військовому госпіталі, опікуються дітьми, позбавленими батьківського піклування в Будинку маляти та міській дитячій лікарні № 6. У подібних акціях беруть участь учні з високою соціальною відповідальністю і можливістю проявити турботу, піклування, що є для них додатковою мотивацією до кращої успішності у навчанні.

Окремим стимулюючим чинником, що впливає на навчання, є психологічний клімат у класному колективі. Бажання навчатися в ліцеї, багатому на традиції і об'єднаному особливою корпоративною культурою, стати в майбутньому лікарем, з гордістю носити білий халат є додатковими спонукальними факторами, що впливають на успішність навчання.

З особливою гордістю старшокласники 11-х класів беруть участь у святкуванні Дня працівників педагогічної освіти, коли їм відводиться почесна місія спробувати себе в якості вчителя. Старшокласники

проводять День дублера і викладають уроки ліцеїстам-новачкам згідно з розписом навчальних занять. Така практика потребує від них відповідальності та, насамперед, якісного оволодіння навчальним матеріалом, щоб гідно та на високому рівні провести заняття.

Щомісяця в медичному ліцеї проводяться загальні лінійки, на яких висвітлюються визначні досягнення ліцеїстів за попередній місяць та оголошуються творчі плани на наступний період. Така форма самоорганізації та самоуправління дозволяє порівняти себе з іншими ліцеїстами, усвідомити власний внесок в діяльність загальноліцейської команди, сформуванню адекватну самооцінку та збільшити рівень домагань.

Незважаючи на те, що більшість методів впливу на мотиваційну сферу ліцеїстів мають позитивний заохочувальний характер, є також форми покарання за порушення правил поведінки в ліцеї (правил внутрішнього розпорядку), правил техніки безпеки. Так, за користування шпиргалками під час контрольних робіт, користування мобільним телефоном під час навчальних занять учням виносяться догани з оприлюдненням їхніх прізвищ.

Майбутня професійна діяльність має набути для ліцеїста життєвого сенсу. Це відбувається за умови, коли він відображає, втілює в собі цінності професійної діяльності. Тоді між ліцеїстом та його навчальною діяльністю немає протиріччя, і вона цілком поглинає його, він отримує задоволення від неї. Тому важливо, щоб ліцеїсти усвідомлювали ціннісний життєвий простір і розуміли його зв'язок з обраною професією. З цією метою проводиться День відкритих дверей в обласній лікарні імені І. Мечникова. Під час екскурсії до лікарні ліцеїсти можуть спостерігати хірургічне втручання, побувати в різних відділеннях лікарні, ознайомитися з матеріально-технічним оснащенням лікарні (кабінети магнітно-резонансного томографа, функціональної діагностики тощо), познайомитися з провідними науковцями медичної академії та лікарями вищої категорії.

Упродовж багатьох років медичний ліцей плідно співпрацює з КЗ «Обласний госпіталь для інвалідів Великої Вітчизняної війни», на базі якого учні проходять медичну практику за спеціальністю. Тут вони отримують перші практичні навички з професії медика, навчаються правильно ставитися до хворої літньої людини, у них формується важлива риса для лікаря – милосердя. Отже, ознайомлення з майбутньою професійною діяльністю та її суспільною значущістю, з вимогами, що вона висуває до знань, умінь та якостей особистості фахівця, формує прагнення учнів проявити і ствердити себе через навчальну діяльність.

Ефективність формування в учнів високого рівня мотивації досягнення визначається наступними умовами: навчання на оптимальному рівні складності, що визначається вимогами профільного рівня і властивостями зони актуального й найближчого розвитку кожного учня; індивідуалізація процесу навчання, що полягає у наданні можливості кожному учню

пережити й відчути власний успіх у процесі вивчення навчальної дисципліни; використання у навчальному процесі навчальних завдань, спрямованих на формування реалістичного рівня домагань, адекватної самооцінки та зниження особистісної тривожності; використання педагогічної оцінки, як об'єктивного показника індивідуальних досягнень учня, а не засобу його заохочення або покарання [9].

Таким чином, у триєдиному завданні – навчання, розумовий розвиток і виховання – зв'язною ланкою є інтерес суб'єкта учіння. Завдяки пізнавальному інтересу як знання, так і процес опанування ними можуть стати рушійною силою розвитку інтелекту та важливим чинником виховання всебічно розвиненої особистості учня.

Використані літературні джерела

1. Большой психологический словарь [Текст] / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – 3-е изд., доп. и перераб. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2006. – 672 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібн. [Текст] / Н. П. Волкова. – 2-ге вид, перероб., доп. – К.: Академ-видав, 2007. – 616 с.
3. Возрастная и педагогическая психология [Текст] / М. В. Гамезо, Е. А. Петрова, Л. М. Орлова. – М.: Педагогическое общество России, 2012. – 512 с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы [Текст] / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.
5. Нельсон Б., Бланшар К., Моррис Б. 1001 способ мотивировать работника: пер. с англ. [Текст] / Б. Нельсон, К. Бланшар, Б. Моррис. – М.: ООО «И. Д. Вильямс», 2007. – 192 с.
6. Нельсон Б., Бланшар К., Шудлих С. 1001 способ поощрить работника: пер. с англ. [Текст] / Б. Нельсон, К. Бланшар, С. Шудлих. – М.: ООО «И. Д. Вильямс», 2007. – 192 с.
7. Педагогическая психология: учеб. пособ. [Текст] / под ред. И. Ю. Кулагиной. – М.: ТЦ Сфера, 2008. – 480 с.
8. Педагогическая психология: учеб. пособ. [Текст] / под ред. Л. А. Регуш, А. В. Орловой. – СПб.: Питер, 2010. – 416 с.
9. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: підруч. [Текст] / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – 3-е вид., випр. і доп. – К.: Каравела, 2011. – 360 с.
10. Реан А. А. Психология личности [Текст] / А. А. Реан. – СПб.: Питер, 2013. – 288 с.
11. Симановский А. Э. Педагогическая психология: учеб. пособ. [Текст] / А. Э. Симановский. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2008. – 304 с.
12. Турищева Л. В. Увага! Особливі діти [Текст] / Л. В. Турищева. – Харків: Вид. група «Основа», 2012. – 128 с.
13. Усе про мотивацію [Текст] / уклад. А. Г. Дербеньова. – Харків: Вид. група «Основа», 2012. – 207 с.